

AZERBAYCAN'DA ERKEN SEÇİMLER

Beyazıt ERKİN

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

Azerbaycan Demokrasi Tarihi

28 Mayıs 1918'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilanı ile başlayan demokrasi sürecinde, bağımsızlıktan altı ay sonra ülkedeki tüm etnik ve dinî grupları yansıtan bir parlamento kurulmuştur. Etnik olarak nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Azerbaycan Türkleri parlamentoda 80 sandalye alırken, Ermeniler 21, Ruslar 10, Almanlar, Yahudiler, Gürcüler ve Polonyalılar birer sandalye ile temsil hakkı elde etmiştir. Azerbaycan'da demokratik ve laik devletliğin temellerini atan bir diğer önemli başarı da kadınların oy hakkı olmuştur. 1918'de Polonya ile aynı yıl kadınlara oy hakkı tanınmıştır.¹

27 Nisan 1920'de Azerbaycan'ı işgal eden Kızıl Ordu parlamento ve hükümeti feshederek Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ne son vermiştir. 28 Nisan'da Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş; iki yıl sonra (12 Mart 1922) Transkafkasya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir üyesi olan Azerbaycan, daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni oluşturan on beş cumhuriyetten biri haline gelmiştir (5 Aralık 1936).

1989'da Berlin Duvarının yıkılması ve SSCB'nin dağılma sürecine girmesinin ardında Azerbaycan 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlık kararı almış ve bu kararı 18 Ekim 1991 tarihinde yürürlüğe koymuştur. Azerbaycan yaklaşık olarak 70 yıl önce tecrübe ettiği parlamentoyu yeniden tesis ederek anayasal düzeni yeniden oluşturmuştur.

Azerbaycan Anayasası, devleti demokratik, laik ve üniter bir Cumhuriyet olarak tanımlamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti yönetiminde kuvvetler ayrılığı prensibini benimsenmiş olup, yasama yetkisi 125 vekilli Millî Meclise, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanıya, yargı yetkisi de bağımsız mahkemelere verilmiştir. Bakanlar Kurulu, Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve bu atamalar Millî Meclis'in onayına sunulmaktadır.

¹ "Kadınlara seçme ve seçilme hakkını hangi ülke ne zaman verdi?", *Milliyet*, 03.09.2018.

Azerbaycan'da 1995 yılında yapılan ilk seçimlerde 124 üyeli meclisin büyük çoğunluğu Haydar Aliyev'in partisinden seçilmiştir. Aliyev'in partisi olan Yeni Azerbaycan Partisinden (YAP) 89 milletvekili meclise girmiş, bağımsız adaylardan 21, muhalefetten ise 14 milletvekili Meclis'te temsil hakkı kazanmıştır.

2000 yılında yapılan Parlamento seçimlerinde ise YAP 75, Azerbaycan Halk Cephesi (AHCP) 6, Müsavat Partisi (MP) ise 2 milletvekilliği kazanmıştır. Bu seçimlerde bağımsız adaylar önemli bir başarı kazanarak üye sayısını 35'e çıkarmışlardır.

2005'teki seçimlerde YAP istediği sonucu alamamışsa da 61 vekil çıkarmıştır. Bağımsız adaylar 46, Müsavat Partisi 5, AHCP 1 milletvekilliği kazanmıştır.

2010'da yapılan seçimlerde YAP milletvekili sayısını arttırmayı başarmıştır. Bu seçimlerde oyların yüzde 45,8'ini alan YAP Meclis'e 72 milletvekili ile girmiş, muhalefet partileri AHCP ve MP ise seçimlerde hüsrana uğrayarak Meclis'te temsilci bulundurma hakkı kazanamamıştır. Seçimlerin dikkat çeken ayrıntısı ise, bağımsız 48 adayın Meclis'te temsilci hakkı kazanması olmuştur. Öyle ki Azerbaycan Parlamentosunda ilk defa bağımsızlar bu sayıya ulaşmışlardır.

2015'te yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in partisi olan YAP 74, Bağımsız adaylar 39 ve diğer muhalefet partiler ise 14 milletvekilini Meclis'e kazandırmıştır.

26 Eylül 2016 tarihinde, Cumhurbaşkanının inisiyatifiyle anayasa referandumu yapılmıştır. Anayasa değişiklikleri ile başkanlık dönemini beş yıldan yedi yıla çıkarılmış, cumhurbaşkanına erken seçim yapma, Birinci Başkan Yardımcısı ve Başkan Yardımcılarını atama yetkisi verilmiştir. Ayrıca başkan adayları için asgarî yaş şartı kaldırılmıştır.²

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi ve Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, anayasa değişiklikleri ve cumhurbaşkanlığı yetkilerinin genişletilmesi süreciyle ilgili endişelerini dile getirmesinin akabinde 1 Şubat 2017'de Başkan İlham Aliyeva'nın eşi Mehriban Aliyeva İlk Başkan Yardımcısı olarak atanmıştır.³

Yetki referandumu sonrası ilk kez 11 Nisan 2018 tarihinde gerçekleşen seçimlerde yüzde 86 oy ile İlham Aliyev 4. kez Azerbaycan Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Seçime katılım oranının yüzde 74,71 olduğu seçimde BAHCP'nin adayı Kudret Hasanguliyev oyların yüzde 3,4'ünü alarak ikinci, bağımsız aday Zahid Oruç'un ise yüzde 3,07 oyla üçüncü olmuştur. Bu sonuca göre bir sonraki seçimin 2025 tarihinde yapılması beklenirken Aliyev'in erken seçim ilan etme yetkisini kullanması sonucu Azerbaycan halkı 9 Şubat 2020'de yeniden sandık başına gitmiştir.

² "Azerbaycan'da anayasa reformuna onay", *DW*, 26.09.2016.

³ "Aliyev, eşi Mehriban Aliyeva'yı cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atadı", *Hürriyet*, 21.02.2017.

Erken Seçimin Sebepleri

Azerbaycan halkı 9 Şubat 2020 tarihinde yeniden sandık başına gitmesindeki sürecin en dikkat çeken tarafı, ülkede parlamento seçimlerinin ilk kez erkene alınması olmuştur. Parlamento seçimlerinin erken bir tarihe alınması isteği Azerbaycan'da başta muhalefet olmak üzere siyasetle iştiraki olan otoriteler, yorumcular ve bağımsız gözlemciler tarafında sıklıkla gündeme getirilmekteydi. Buna karşı iktidarda bulunan kişiler böyle bir meselenin gündemlerinde olmadığını yer yer vurgulayarak erken seçime karşı tavırlarını ortaya koymaktaydılar. Fakat ülke içerisinde çıkan protesto ve eylemleri durdurmak için Azerbaycan Meclisi'ndeki çoğunluk ve iktidardaki YAP milletvekilleri İlham Aliyev'e erken seçimlere gidilmesini öneren bir yazı göndermişlerdir. Aliyev'in bu öneriyi kabul etmesinden sonra Anayasa Mahkemesi'nin onayı alınmış, parlamento feshedilmiş ve Kasım 2020'de yapılması planlanan parlamento seçimlerinin 9 Şubat 2020 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.

Parlamento seçimlerinin erkene alınmasında birçok sebep vardır. Bunların başında 2016 yılında yapılan referandum gelmektedir. 2016 yılında yapılan referandum ile ilk kez oluşturulmuş Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı görevine Aliyev'in eşi olan Mihriban Aliyeva'nın atanması yetki aktarması adına dikkat çekici olmuştur. Bu karar halkın tepkilerine yol açmıştır. Azerbaycan halkı artık ülkedeki şartların değiştirilmesi, yani eskilerin yerine yenilerin gelmesini istemiş, Azerbaycan parlamentosu ile toplum arasında çelişkilerin azaltılmasını talep etmiştir. Ülke halkı, uzun süredir parlamentoda yer alan çağın ve küresel dünyanın gerisinde kaldığına inandıkları parlamenterler yerine artık gençlerin hükümette önemli noktalara gelmesini istemiştir.

Seçimlerin erkene alınmasının bir diğer sebebinin ise İlham Aliyev'in yapmak istediği reformlar olduğu düşünülmektedir. Hiç kuşkusuz Aliyev, planladığı reformların başarılı bir şekilde devam edebilmesi, amaçlarına ulaşması, millî menfaatler açısından yüksek bir düzeyde etkili olması için parlamentonun da değişmesi gerektiğini, mevcut milletvekilleriyle reformların yapılmasının zor olduğunu düşündüğü için erken seçim kararını aldığı genel kamuoyunun görüşü olmuştur.

Aliyev'in planladığı reform politikalarının; devlet kurumlarının yenilenmesi, ekonomik kalkınma, halkın sosyal haklarının desteklenmesi ve iyileştirilmesi, ülkedeki mahkemelerin bağımsızlaştırılması ve toplumun tekâmül yoluyla ilerlemesini kapsamakta olduğu hükümete yakın kaynaklarca belirtilmiştir. Ayrıca Aliyev'in ülkede artan rüşvet ve yolsuzluğun bitmesini de istediği söylenmiştir. Aynı zamanda Aliyev 22 Ocak 2020'de Davos'ta katıldığı bir panelde parlamento seçimlerinin reformlar açısından önemli olacağını bir kez daha dile getirmiştir.

2020 Parlamento Seçimleri

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 5 Aralık 2019'da erken seçim kararı alarak parlamentoyu feshetmiş ve bunun üzerine Azerbaycan halkı 9 Şubat 2020 tarihinde sandık başına gitmiştir. Bu seçimle birlikte Azerbaycan'ın yeni parlamentosunda bazı değişiklikler öngörülmüş; özellikle bazı kesimler tarafından, muhalefetin en azından parlamentoda küçük bir temsile sahip olmasına izin verileceği ya da daha genç, daha teknokratik bir temsiliyetin sağlanacağı beklenmiştir. Bazı yorumculara göre devrim niteliğinde gerçekleşmesi beklenen seçim, "minimum telaş ile kuşak değişikliği" sağlaması ve Başkan Aliyev tarafından reformları hızlandırmak üzere atanan batı merkezli genç yöneticileri güçlendirmesi amaçlanmıştır. Azerbaycan'ın uzun süredir varlık gösteremeyen muhalefetindeki birçok kişi bile seçimlerin kendileri için bir şans olacağını düşünmüştür.

Azerbaycan hükümetinin erken seçim istemesinin nedenlerinden birinin de ekonomik durgunluk sebebiyle halkın hoşnutsuzluğunun artması olduğu düşünülmektedir. Ermenistan'ın yeni ve nispeten demokratik bir hükümet kurması iki ülke çekişmesinde Azerbaycan'ın aleyhinde bir görüntü vermiştir. Ülkenin komşusu ve düşmanı tarafından demokratikleşme çevrelemesi riskinin belirmiş olması ve bu durumun uluslararası arenada Azerbaycan'a yönelik sempatinin azalmasına sebep olacak bir tehlike oluşturduğu değerlendirilmiştir.

Parlamento seçimlerine 19 siyasî parti katılmıştır. Seçime katılan 1315 adayın yaklaşık yüzde 83'ünün bağımsız aday olduğu gözlemlenmiştir. Seçimlerde oy verme işlemlerinin yapılabilmesi için 5 bin 573 seçim sandığı kurulmuştur.⁴

Bu seçimde, önceki seçimlere göre daha fazla gözlemcinin katılmış, yaklaşık 77 bin 700 yerli, 880 yabancı gözlemci görev almıştır. Seçime katılan olan önemli teşkilatlar şunlardır:

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi (AGİT PA), Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi gibi uluslararası örgütlerin gözlemci heyetlerin seçimi takip etmiştir. Azerbaycan'daki seçimlere katılacak heyetler arasında TBMM üyeleri de yerini almış, hem Türkiye Azerbaycan Dostluk Grubu üyeleri hem de AGİT PA ve TURK PA üyesi milletvekilleri seçim gözlemlerine iştirak etmiştir.

Seçim Sonuçları

9 Şubat 2020'de gerçekleşen milletvekili seçiminde resmi olmayan ilk sonuçlara göre iktidardaki Yeni Azerbaycan Partisi parlamentoda en fazla sandalyeye sahip olan

⁴ Azerbaycan'ın işgal altında bulunan 7 bölgede de seçim sandıkları kurulmuştur, fakat bu seçim noktaları işgal bölgeleri dışında 4 oy sandığı şeklinde bulundurulmuştur.

parti olmuştur. Azerbaycan Merkezi Seçim Komisyonu Başkanı Mezahir Penahov, düzenlediği basın toplantısında seçim sonuçlarıyla ilgili yaptığı açıklamada, 125 seçim bölgesinden 118’de en fazla oy alan adayların belirlendiği, 7 seçim bölgesinde ise henüz belirlenmediğini ifade etmiştir. Ayrıca Penahov, seçimin devam ettiği 7 bölgede ciddi şikâyetlerin olduğunu ve bu bölgelerde sonuçların araştırmalar yapıldıktan sonra açıklanacağını belirtmiştir. Penahov, 118 seçim bölgesiyle ilgili açıkladığı resmî olmayan ilk sonuçlara göre Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in başkanı olduğu YAP’ın Millî Meclis’te 65 sandalye kazandığını söylemiştir.

Mezahir Penahov’un açıklamasından birkaç gün sonra Azerbaycan Merkez Seçim Komisyonu, değerlendirilen şikâyetler neticesinde 33. Hatayi Seçim Bölgesi, 35. Hatayi Seçim Bölgesi, 74. Lenkeran Seçim Bölgesi ve 80. İmişli-Beylegan Seçim Bölgesi’nin sonuçları, usulsüzlük gerekçesiyle iptal edildiğini açıklamıştır. Bazı bölgelerle ilgili şikâyetler ise araştırılmak üzere ilgili bölge seçim komisyonlarına gönderildiğini, seçimle ilgili şikâyetlerin değerlendirilmesini 29 Şubat’a kadar süreceği ifade edilmiştir.⁵

Seçim sonuçlarından ziyade katılım oranlarının analizler için belirleyici olduğu Azerbaycan’da, 5 milyon 387 bin kayıtlı seçmenin yarısının altında bir oranın seçime katılması ile hükümet güçlü bir güvenoyu alamamıştır. Seçimlere katılım 2015’teki son seçimlere oranla yüzde 56’dan yüzde 48’e düşmüştür. Azerbaycan Merkez Seçim Komisyonu tarafından 10 Şubat Pazartesi sabahı erken saatlerde açıklanan rakamlara göre, parlamento seçimlerinde yüzde 47.81’lik seçmen katılımını sağlayan 2.547.982 kişi oy kullandığı belirtilmiştir. Resmî olmayan sonuçlara göre Meclis’te sandalye kazanan siyasi partiler şunlardır:⁶

- Yeni Azerbaycan Partisi, 65 milletvekili
- 43 bağımsız aday
- Vatandaş Hemrelyi Partisi, 3 milletvekili
- Demokratik İslahatlar Partisi, 1 milletvekili
- Büyük Kurtuluş Partisi, 1 milletvekili
- Azerbaycan Halk Cephesi Partisi, 1 milletvekili
- Anavatan Partisi, 1 milletvekili
- Vahdet Partisi, 1 milletvekili
- Vatandaş Birliği Partisi, 1 milletvekili
- Azerbaycan Demokratik Maarifçilik Partisi, 1 milletvekili

⁵ “Azerbaycan’daki parlamento seçiminde 4 bölgede sonuçlar iptal edildi”, *Star*, 13.02.2020.

⁶ “Azerbaycan’da erken seçimi Aliyev’in partisi kazandı”, *NTV*, 10.02.2020.

Resmî olmayan seçim sonuçlarına bakıldığında, Yeni Azerbaycan Partisinin beklediğinden daha az sayıda milletvekili çıkardığını görülmektedir. Muhalefet partileri de aynı şekilde istediği sonucu elde edememişlerdir. Bu seçimlerin dikkat çeken bir tarafı ise bağımsız adayların bir önceki seçimlere nazaran başarı göstererek Meclis'te daha fazla sandalye kazanmaları olmuştur. Nitekim geçtiğimiz seçimler göz önünde bulundurulduğunda bağımsız adayların, gerçekleştirilen her seçimde ikinci büyük grup olarak Meclis'te yerlerini aldıkları görülmektedir. Söz konusu durum için Azerbaycan'daki hâkim kanaat, bağımsız milletvekillerinin YAP'ın bir parçası olduğu ve bağımsız adayların seçim sonuçlarında ezici üstünlük çıkmaması için Aliyev tarafından başvurulmuş bir seçim hilesi olduğuna yönelik değerlendirmeler de yapılmaktadır.